

TÜRK ŞAMANİZMİNİN KAYNAĞINA DOĞRU

Batı ve Doğu Sibiry ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Şamanlık kültürünün başlangıç noktasına doğru yaptığımız saha araştırmasına ait notlar.

Ahmet Ali ARSLAN*

ÖZET

Doğu ve Batı Sibiry’da, aynı zamanda Orta Asya Türkleri arasında “*Kamlık*” olarak da bilinen Türk Şamanizm’i, ilgili akademisyenler ve akademik saha araştırmacıları tarafından yürütülen çalışmalarla gündem güne açıklık kazanmaktadır. Sosyal antropologlar, sosyologlar ve folklor uzmanları, Türk Şamanizm’inin bir din mi, yoksa kökü tarihin derinliklerine kadar inen bir kültür mirası mı olduğuna henüz kesin bir karar verememiştir. Doğu ve Batı Sibiry ve Orta Asya Türk devlet ve toplulukları arasında yaşayan Türk’e has belirli bir Türk Şamanizm’ini tespit etmek oldukça zor bir iştir. Uluhan Örus (Lena) nehrinin kıyılarından tutun da, Sibiry’nın derin ve karanlık taygalarında (ormanlarında) yaşayan Türklerden tutun da, yeni kurulmuş Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde yer alan yüksek dağlık bölgelerde yaşayan Türkler arasında yaşatılan Türk Şamanizm’i bir birinden farklılıklar gösterir. Bugün, Rusya’da, İskandinav ülkelerinde, Macaristan’da, Türkiye’de ve hatta Amerika’da konu ile ilgilenen Üniversitelerin akademisyenleri ve bilimsel saha araştırmacıları Şamanizm üzerine çalışmalarını devam ettiriyorlar. Bu konu üzerinde çalışanlar sözü edilen meseleyle ilgili herhangi bir kesin sonuca henüz varamamışlardır. Şamanizm’le ilgili bilimsel araştırmalar, Doğu ve batı Sibiry, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve bu bölgelere yakın yerlerde hala devam etmektedir. 1990 yılından beri Saha Sire (Yakutistan), Çuvaşistan ve yeni kurulan Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Türk Şamanizm’i ile ilgili sürdürmekte olduğumuz saha araştırmamızın sonucuna dayanarak “Türk Şamanizm’i” nin bir “Türk Dini” olduğunu söylememiz mümkün olmasa da, Türk Şamanizm’inin, tarihi Türk Kültürünün belkemiği olduğunu terennüm etmemiz mümkün görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şamanizm, Türk Şamanizmi, Sibiry Şamanizmi, Saha Sire, Yakutistan, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Türk Kültürü, Tarihi Türk Kültürü, Saha araştırmaları.

ABSTRACT

Undeniable values of Turkish Shamanism or known as “*Kamlık*” among Eastern and Western Siberian and Central Asian Turks are constantly being brought close to the surface by worldwide academic and scientific field researches. It is not clear yet to social anthropologists, sociologists or folklorists if Turkish Shamanism is a religion or a deep-rooted cultural heritage. It is very difficult to find out an identical Turkish Shamanism living amongst Eastern-Western Siberian and Central Asian Turks. Turkish Shamanism is different among Turkish People who live on the banks of *Uluhan Orus* (Lena) River even in the deep and dark sides of Siberian taigas also in the mountainous highlands of newly established Central Asian Turkish Republics. Today, in Russia, Scandinavian countries, Hungary, Turkey, even in US related academicians and field researchers of the Universities are studying issues with Shamanism. They haven’t come to a definite conclusion to the said topic yet. Academic studies with the Shamanism are being continued in Eastern and Western Siberian lands and in and around Central Asian Turkish Republics. As a result of our field research on Turkish Shamanism which has been conducted since 1990 in Saha Sire (Yakutia), Chuvashistan and newly established Central Asian Turkish Republics we may not

---

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi

say that Turkish Shamanism is a “*Turkish religion*” but is the backbone of the historical Turkish Culture.

Key words: Shamanism, Turkish Shamanism, Siberian Shamanism, Saha Sire, Yakutia, Central Asian Turkish Republics, Turkish Culture, Historical Turkish Culture, Field researches.

Türk dilinde “*kamlık*” olarak seslenen ve bilinen *Türk Şamanizmi*’nin, Sibirya ve Orta Asya Türkleri arasında inkar edilemez bir yerinin ve öneminin olduğu yapılan araştırmalarla gün yüzüne çıkmaktadır. Şamanizm’in, bir din mi, yoksa kökü tarihin derinliklerine dayanan bir kültür mü olduğu meselesi henüz tam olarak açıklık kazanmıştır denemez. Şamanizm, oldukça karmaşık, açıklanması ilk bakışta çözülemeyecek kadar zor, kendisine has bir kültür sistemi içinde yaşadığı, bir dini sistemin özelliklerini üzerinde taşımadığından dolayı, bir din olarak kabul edilmesi mümkün olmayan, kökü tarihin derinliklerine kadar uzanan köklü bir kültür yumağı olarak kabul edilmektedir. Rusya’da, İskandinav ülkelerinde, Amerika ve Macaristan’da Şamanizm üzerine yapılan akademik ve bilimsel araştırmaların neticesinden, Şamanizm’in bir “din” olduğu olgusu ortaya çıkmamıştır.

Şamanizm’i araştırma konusunda bağımsız Araştırma Enstitüsü kuran ve saha araştırmalarını devam ettiren Macaristan Devlet Üniversitesine bağlı “Şamanizm’i Araştırma Enstitüsü”nün değerli bilim adamları da “Şamanizm bir din değildir” diyorlar. (Sükala-Hoppal; 1992:1)

Şamanizm’in tek tanrılı dinlerde görüldüğü gibi bir inanç sistemi ve kesin kuralları mevcut değildir. Şamanizm’i tarif ederken ona, Orta Asya ve Sibirya bölgesini çevreleyen dinlerden, çeşitli yollarla etkilenmiş ve zamanla kendi kültür kimliğini oluşturmuş bağımsız bir “kültür ocağıdır” denilebilir. Yaptığımız saha araştırmalarından çıkardığımız sonuca göre, Türk Şamanizm’i; Orta Asya, Batı ve Doğu Sibirya Türk kültürü başta olmak üzere, geniş anlamda Türk Dünyasının yaşayıp, bu güne kadar yaşattığı Türk Kültürünün bel kemiğidir denilebilir.

Orta Asya, Batı ve Doğu Sibirya “tayga”larına yaptığımız saha araştırmaları sırasında; Saha Sire’de bile, Türk topluluklarının, Saha’ların söyledikleri gibi belirtmek gerekirse; “uluslar”ın yaşadıkları ve geçimlerini temin için yaptıkları işlere bağlı olarak, Şaman inancıyla ilgili unsurlar ve yakarışlar büyük değişiklikler göstermektedir.

Saha Sire’nin başkenti Yakutsk ve çevresinde geçimlerini balıkçılıkla sağlayan Saha’ların bölgesinden, daha Kuzeye doğru uzaklaştıkça, deniz memelileri avlayan ve Şaman kültürü içinde yaşayan topluluklarla, Ren Geyiği sürülerine çobanlık eden Sahalar’ın Şaman gelenekleri ve merasimlerinde mutlak ve kesin hatlarla ayrılmış farklılıklar göze çarpmaktadır.

Kesin olarak, Orta Asya ve Sibirya Türkleri arasında yaşamakta olan Türk Şamanizm’inin nerede ve ne zaman başladığını tespit etmek oldukça güçtür. Elimizde mevcut tarihi kalıntılar ve Sibirya’da kayalara çizilmiş tarih öncesi kaya resimlerinden ilk Şaman geleneğinin Sibirya’nın Kuzeyinde yaşayan Türk topluluklarından yaban hayvanları avlayarak onlarla hayatını devam ettiren ve

Türk Şamanizminin Kaynağına Doğru

hayvanların “ruh dünyası”yla bağ kurduklarını söyleyerek yaşayan, Türk toplulukları arasında doğup yayıldığını söylemek mümkündür.

Türk Şamanizm’inin doğuş, gelişme ve yayılma tarihini kesin hatlarıyla tespit etmek oldukça karmaşık ve zor bir iştir. Sosyal antropoloji metot ve yoluyla tespit edilen Folklor, halk inançları ve destan numuneleri, Fiziki antropoloji ve tarih ilmiyle uğraşan bilim adamlarının ve uzmanlarının taleplerine cevap verememektedir. Bu sahaların bilim adamları, kesin fiziki delil istiyorlar. Oysa, sosyal antropoloji ve folklor uzmanlarının elde ettikleri sözlü halk edebiyatı ürünleri üzerlerinde herhangi bir tarih taşıyorlar. Kesin tarih tespit etme konusunda asıl zorluk işte burada başlıyor.

Sibirya “tayga”larında yaşayan Türk Şamanlarının, ruhlarının kendi bedenlerinden çıkarak başka ruhlarla buluşup, gökyüzüne yükselip ve yer altı dünyasına seyahat edip, yerin yedi kat derinliğine inmesi, oradan sağ olarak geri dönüp, tekrar canlanması, gördüklerini etrafındakilere anlatması; bizlere Sibirya’da yaşayan Kuzey Türk Şamanizm’i dairesi içinde yaşayan Türk Şamanlarının ruhlarının, çifte görev yapabilecek bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir.

Yapmış olduğumuz saha araştırması sırasında, Orta Asya ve Sibirya’da yaşayan Türk Şamanizm’inin prensiplerinden ve özelliklerinden anladığımıza göre, Şamanın sahip olduğu “*iki rubtan bir*”, Şaman trans vaziyetindeyken veya yarı uyku halindeyken, Şamanın bedenini korumaktadır. “*Diğer rubu*”, Şaman’ın vücudundan çıkarak, serbest bir şekilde gökyüzünün derinliklerindeki veya yeraltındaki “*kara rublarla*” buluşabilmektedir. “*İki rublu*” Şamanlık, Sibirya Türk Şamanlığının en belirgin özelliklerinden biridir denilebilir.

Sibirya Türk Şamanizm’inin asıl ana kaynağını nereden aldığını tespit etmek ancak elde mevcut ve bundan sonra elde edilebilecek küçük parçaların birleştirilmesiyle mümkün olabilecektir kanaatini taşımaktayız.

Sibirya’da kayalara çizilmiş tarih öncesi resimleri ve mağaralardan bulunan tarih öncesinden kalma fiziki delillerden ve kalıntılardan hareket ederek, tarihin ilk çağlarından beri insanların tabiat üstü olaylara ve üstesinden gelemedikleri güç kaynaklarına büyük saygıyla yaklaştıklarını ve onlara olağanüstü değer verdiklerini anlamaktayız.

Doğu ve Güney Sibirya’da bulunan tarih öncesine ait bölgelerden elde edilen belgeler, burada tarih öncesi dönemlerde yaşayan insanların, büyük bir güç kaynağına saygı duyma ve ona tapınma isteğinin, Taş Devrinden de öte, yüz binlerce yıl öncesinden başladığını gösteriyor.

Mircea Eliade, *Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy* (1964) adlı eserinde, sözü edilen konuya açıklık getirerek, ruhların uçması ve seyahat etmesi esasını bünyesinde barındıran Şamanizm’in, *Paleolitik* çağda doğduğunu, Budizm içinde, Lamaizm ve hatta eski Uzak Şark ve Güney Asya topraklarında yaşayan inançlarla beslenip geliştiğini kaydetmektedir.(Eliade, 1964: 11)

Eliade’nın, Şamanizm’in doğuşunu Avrupa’ya ve Avrupa’da yaşanmış Taş Devri öncesine bağlamağa çalışması, Orta Asya ve Sibirya’da , bildiğimiz kadarıyla, tarihin var olduğu günden beri yaşayan insanların kayalara çizmiş

oldukları resimleri gömemezlikten gelerek, onların varlığını hiçe saymak gibi algılanabilir.

Orta Asya ve Sibirya’da bulunan kaya resimleri bilim adamları tarafından, ilk Türk Şamanizm’inin, Milattan Önce iki bininci yıla kadar uzanan fiziki delilleri olarak kabul edilmektedir. Baykal Gölü’nün çevresinde bulunan kaya resimleri, Şamanların, Milattan Önce iki bininci yılların ortalarında, Türk Şamanlarının mevsimlik merasimler düzenlediğini göstermektedir. (Okladnikov, 1955: 344-348)

Türk topluluklarının Sibirya ve civarında yaşadığı tarihi topraklarda Rus ve bağımsız bilim adamları tarafından 500 000 (beşyüzbin) den fazla kaya resmi tespit edilmiştir.

Bu kaya resimlerinde, bu bölgede yaşayan Türk topluluklarının yaşadıkları hayat tarzı açıkça gösterilmektedir. En önemlisi; bu kaya resimleri arasında Türk Şamanlarının yer aldığı belirgin bir şekilde görülmektedir. Yazıyla belge bırakılma dönemi Türkler arasında henüz başlamadan önce, bu kaya resimleri Türk milletinin geçmişini bize kadar taşımış fiziki tarih belgeleridir. Bu resimler, bazı yerlerde kayalara oyulmuş, bazı yerlerde ise, kayalara kabartma şeklinde işlenmiştir.

Ural dağlarından, Pasifik Okyanusunun kıyılarına kadar uzanan 10 000 kilometre-karelik bir sahaya yayılmış olan bu kaya resimleri, bazı yerlerde yüzbintanesi aynı bölge içinde yer almaktadır. Sibirya’da Türk topluluklarının hayatını anlatan kaya resimlerinin incelenip, çözülmesinde en büyük zahmeti, Rus bilim adamı Alexsey Okladnikov’un çektiğine şahit olmaktadır.

Okladnikov’un tespit ettiği kaya resimleri arasında, özellikle, “*elk*”, Kanada Geyiğinin, yaşadığı bölgelerde M.Ö. 2 ve M.Ö. 1. bin yıla ait Türk hayatını yansıtan kaya resimleriyle karşılaşmaktayız.

Bu kaya resimleri, Asya Hunları ve diğer Türk topluluklarının hayatını anlatmaktadır. Amur nehrinin aşağı bölgesinde yaşayan Türk boylarına ait olduğu Rus bilim adamları tarafından kaydedilen Şaman maskeleri, büyük bir dikkatle kayalara işlenmiştir.

Kaya resimleri arasında yer alan “insan iskeleti” şeklindeki tasvirler, etinden ayrıldığı açıkça belli olan Şaman figürleri ve maskeleri burada, Türk Şamanlarını sembolize etmektedir. Türk Şamanizm’inde maskeler, kırsal bölgelerde olduğu kadar, orman ve orman yanı bölgelerde yaşayan Türk toplulukları arasında da bilinen ve kullanılan bir ayin aracıdır.

Amur, Ussuri, Sufyun nehirlerinin aşağı kısmında, Amur nehrinin Sakaçi-Alyan bölgesinde 19 kaya resminin yer aldığı büyük bir “resim” grubu bulunmuştur. Sakaçi-Alyan bölgesindeki bu kaya resimlerinde daha çok, Şamanların ruhlar aleminde gezerken tanınmamak için yüzlerine taktıkları maskelerden oluşan motifler yer almaktadır. Bu kaya resimleri arasında insan iskeleti şeklindeki çizimler, Şamanların bazı hallerde etinden ayrılarak, ruhlar alemini gezdiklerini, sonra geri dönerek ve etlerini yeniden birleştirerek, eski hallerine geri döndüklerini yolunda hala yaşamakta olan bir Şaman inancını temsil etmektedir. Bu kayalıklara çizilen tarih öncesi kaya resimlerinde,

Türk Şamanizminin Kaynağına Doğru

Şamanların ruhlarından en çok yararlandıkları hayvanlar; ayı ve “mus” geyikleri yer almaktadır.

Saha Sire’de (Yakutistan’da) kayalara çizilmiş resimlerden, özellikle Türk toplumunu ilgilendiren kaya resimlerinden, onların geçmişte nasıl hareketli bir hayat yaşadıklarını görebilmekteyiz. Bu kaya resimlerinde yer alan Türkler, genellikle at sırtında ve savaş durumunda gösterilmişlerdir. Lena (Uluhan Örü nehri) nehrinin kaynağına doğru, Kulenga bölgesinde yer alan kaya resimlerinde, silahlı ve savaşırken resmedilmiş atlılar görülmektedir.

Rus bilim adamı A.P. Okladnikov, Angara Nehri ve onun kollarının oluşturduğu vadide, renkli, özellikle “kırmızı” renkle çizilmiş kaya resimleri üzerinde dikkatle çalışmıştır. (Okladnikov, 1966) Burada yer alan kaya resimlerinde çoğunlukla sürüler halinde hareket etmekte olan Mus Geyiği, Kanada Geyikleri görülmektedir. Bugün bile, Sibiry tundralarında ve taygalarında yaşayan Saha Türklerinin hayatında, geyik sürülerinin önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla, bu bölgede yaşayan Türk Şamanlarının “geyik boynuzları”ndan yapılmış başlıklar takmasının ve geyik boynuzlarıyla bezenmiş maskeler takmasının sebebini anlamak zor olmasa gerek. Aynı kaynaktan Okladnikov, bulunan kaya resimlerinden kayda alınan 1, 3, 4, 19, 20, 22-26, 34-38, 50-57, 153-156. levhalarda ve özellikle 13. levhada Türk atısını göstermektedir.

Angara nehrinin geçtiği vadide bulunan kaya resimlerinde, batılı bilim adamlarından bazılarının “horned devil-boynuzlu şeytan” diye tanımladıkları Şaman figürleri yer almaktadır (Okladnikov, 1966). Oysa, Türk Şamanları arasında yaygın olan geleneğe göre, Şamanların, yeraltına ve ruhlar alemine seyahat ederken, ruhlar alanında kendi yakınları ve akrabaları tarafından tanınmamak için, yüzlerine bölgenin hakim olduğu hayvanın boynuzlarından yapılmış “geyik boynuzlu” maskeler taktığını yapmış olduğumuz saha araştırmaları sırasında kaynağından öğrendik.

Yakut Şamanları’nda “Ana Hayvan” veya “Hayvan Ana” ve bu arada eski Şamanların yaşayan ruhu büyük rol oynar. “Hayvan Ana”, Yakut Şaman’ına görünmeyen bir ruh şeklinde yardım eder. Bu ruh kendini ölüm veya doğum anlarında gösterir. Yakut Şamanları’na yardım eden gizli ruh, “Hayvan Ana”, çoğu zaman tüyleri demirden bir kuş şeklinde görünür. Tüyleri demirden olan bu koruyucu kuş şeklindeki “Hayvan Ana” Şaman’ın sahip olduğu ağacın bir dalında tüner. (Siikala, 1992: 8)

Ob–Uygurlar’dan olan Hanti ve Mansi’lerde, Şaman’ın mutlaka yedi tane yardımcı hayvanı olmalıdır. Hayvan şeklinde kendisini gösteren yardımcı ruhlar. Şaman’a çeşitli zorluklarda yardım ederler. Coğrafyanın değişmesi ile Şamana yardım eden bu hayvanların da türleri coğrafyaya bağlı olarak değişir.

Şamanlara yardım eden yedi yardımcı hayvan ruhu genellikle; Ayı, Geyik, Kurt, At, Yılan, Balık veya Kuş şeklinde görünür. Kuş şeklindeki ruhlar, Kuzeye doğru gidildikçe Kartal ve Baykuş şeklinde kendini gösterir. Sahillere yaklaştıkça, bu hayvanlar, Şaman’ın su altındaki seyahatine yardım eden çeşitli deniz hayvanları şeklinde görülürler. (Siikala, 1992: 9)

Yakut Şamanları'nın, ruhî seyahat ve hastaları iyileştirmek için giriştikleri uğraşta kendisine yardım eden "Hayvan Ana" şeklindeki varlıklarla münasebetleri oldukça karmaşık görünür. Öbür dünyaya, yeraltı dünyasına ve denizlerin altındaki seyahatlerinde Yakut Şaman'ına yardım eden ruhlar Şaman'la beraber seyahat ederler. Şaman'a seyahatinde yardım eden ruh, coğrafyaya bağlı olarak o yörenin bilinen bir hayvanı kılığında eşlik eder.

Yakut Şaman'ı, kötü ruhlara karşı uğraş verirken onlarla, "Hayvan Ana"lardan birinin kılığına girerek savaşır. Bu hayvanlar çoğunlukla geyik olmaktadır. Yardımcı ruhlar Yakut Şaman'ına öbür dünyaya yaptıkları seyahat ve mücadelesinde yardım eder.

Yakutistan'da Türk Şamanların yaptıkları dinî ayinlerde kullandıkları en önemli alet ellerinde çaldıkları "davul"dur. Yakut Şaman'ı, öbür dünyaya veya yeraltı dünyasına herhangi bir sebeple seyahat ederse, elinde çaldığı davulla kendisine yön tayin eder. Bazen Şaman'ın yardımcılığını yapan başka bir şahıs, Şaman'a yol göstermek için devamlı olarak davul çalar. Davulun sesini katip eden Yakut Şaman'ı öbür dünyadan veya yeraltı dünyasından yeniden ışıklı dünyaya geri döner. Davulun sesi kesilirse, Şaman öbür dünyadayken yolunu şaşırır ve yeraltında kalabilir.

Davul, Yakut Şaman'ının yeraltı dünyasında yaptığı seyahatinde ona yol gösterir. Yakut Şaman'ını öbür dünyaya seyahatinde elindeki davul, Şaman'ın bindiği "At", elindeki tokmağı ise "Kamçı"sıdır. Şaman'ın davulu, onun üzerine binerek yol aldığı ve bazen de gökyüzüne uçuşunu sağlayan en önemli bir unsurdur.(Sükala, 1992: 9)

Yakut Şamanlarının öbür dünyaya ruhlarla konuşmak için gittikleri seyahatte kullandıkları davulun kasnağı ve elindeki tokmağı çok önemli bir unsur olarak görülür. Şaman'ın elindeki davulun etrafındaki çıkıntılarının sayısı, Yakut Şaman'ının gücünü ve "mertebesi"ni gösterir. Şaman'ın elindeki davulun kasnağı ve tokmağı, Yakut Türkleri'nce çok mukaddes bilinen "Hayat Ağacı"nın dallarından yapılmıştır. Yakut Şaman'ının elindeki davulun kasnağına gerilen deri ise, Şaman'a yardım etmek amacıyla hayvan şekline girmiş "Ulu Ruhlar"ı temsil etmektedir. Yakut Şamanlarının kullandıkları davul–tokmaktan başka dikkati çeken en önemli unsurlardan biri de onların giydikleri elbise ve takındıkları bazı fetiş ve gerdanlıklardır. Şamanların giydikleri kıyafetler, Orta Asya, Kuzey Asya ve diğer bölgelerde birbirinden farklıdır.

Kuzey Amerika'da yaşayan Inuit Şamanları ile Kuzey–Batı Sibirya Şamanlarının kıyafetlerinde büyük benzerlikler görülür. Kuzey–Batı Sibirya Şamanları ile Nentsy (Samoyed) Şamanları'nın giydikleri "baş bezekleri" büyük benzerlikler gösterir. Kuzey Amerika'da Bering Boğazı civarında yaşayan Kızılderili kabileleri ile Orta Asya, Güney Sibirya ve İç Asya Şamanlarının baş bezemeleri arasında büyük paralellikler vardır.(Sükala, 1992: 10)

Yakut Şamanlarının giydikleri elbiseler tabaklanmış ve hasıl edilmiş deri veya dokuma kumaştan yapılmaktadır. Şaman elbisesinin üzerine çeşitli şekillerde kesilmiş, demir, metal, kemik, bunlardan başka insan ve hayvan ruhunu temsil eden, kumaştan kesilmiş insan veya hayvan şeklindeki figürler asılmıştır.

Türk Şamanizminin Kaynağına Doğru

Yakut Şamanlarının sırtında, onların karanlık dünyaya yapmakta oldukları seyahatte yoluna ışık tutsun diye, metalden kesilmiş “ay” ve “güneş” şeklinde parçalar dikilir. Metalden kesilmiş ay ve güneş şeklindeki diskler, Yakut Şaman’ının elbisesinin sırtını süsler. Yakut Şaman’ının baş bezeğine, elbisesinin kollarına dikilen tüyler ve baş bezeğine ilave edilen geyik boynuzları, Yakut Şaman’ının kullandığı hayvan ruhlarının kaynağını belirler. Bu tüy ve boynuzlardan, Yakut Şaman’ının hangi hayvanların ruhundan yararlandığını öğrenmek ve anlamak mümkün olur.

Altay bölgesindeki Şamanların elbisesini “kartal” ve “baykuş” teleği Kuzey Sibirya’da ise, geyik boynuzu, Samoyed ve Ket’lerde ise, Ayı Tırnağı kullanılır.(Siikala, 1992: 10).

Yakut Şamanları elbiselerine demir ve metallere başka çeşitli hayvan kemikleri de asmaktadır. Yakut Şaman’ının dini merasimlerde giydiği elbisesi başka bir kabileye verilemez veya satılamaz. Şamanın kullandığı ve üzerinde sembollerini taşıdığı yardımcı hayvanların ruhları, ancak o Şaman’ın mensup olduğu yöre ve kabileye aittir.

Eğer Yakut Şamanlarından birisi kendisine yardım eden ruhları serbest bırakmak istiyorsa, o zaman sırtındaki Şaman hırkasını çıkarır ve ormanda bir ağacın dalına asar. Şaman’a yardım eden ruhlar, kendi rızaları ve istekleri ile Şaman’ın elbisesinden ayrılır ve arzu ettikleri herhangi bir Şaman’ın merasim elbisesinde yer alırlar.

Angara nehrinin geçtiği vadide bulunan kaya resimlerindeki “boynuzlu” Şaman figürlerinin yanı sıra , *Kamenny Ostov* bölgesinde “etinden sıyrılmış” sadece iskelet şeklinde görülen Şaman resimlerini görmekteyiz. Türk Şamanlarının “etinden ayrıldıktan” sonra, ruhlar alemine seyahate çıktığını, geri döndükten sonra tekrar ayrılan parçaları yerine koyarak, ayağa kalkıp yürüdüğünü Saha Sire’ye yaptığımız saha araştırması gezisinde yerli Şamanlardan ve Folklor sahasının yerli bilim adamlarından dinledik.

Baykal Gölü civarında *Bukhta Aya*’da bulunan kaya resimlerinin M.Ö. 2 bininci yılda bu bölgede yaşayan Türk boylarına ait olduğu A. P. Okladnikov tarafından dile getirilmektedir.(Okladnikov, 1974) Burada bulunan Şaman resimlerinin “iki boynuzlu” maskelerle çizildiğine değinen Okladnikov, bunların hayvan figürleriyle ve iskelet şeklinde resmedilmiş Türk Şamanları olduğunu anlatmaktadır. (Okladnikov, 1974: 4, 10 ve 19. levhalar) Bu kaynak özellikle Türk şamanlar üzerinde dikkatle durmakta ve bazı kaya resimlerinin Türk Şamanları temsil ettiğini kaydetmektedir. (Okladnikov, 1974: özellikle 11 ve 12. levhalar)

Tarih öncesi Türk boylarının yaşadığı Altay ve Tuva bölgelerindeki kaya resimleri, M.Ö. 4 bininci yıla aittir. (Okladnikov, 1979). Türklerin yaşadığı hayatı anlatan kaya resimleri çoğunlukla kayalara sivri uçlu bir aletle oyulmuş olarak günümüze kadar kayalar üzerinde yaşamıştır. Bunların yanı sıra, *Elangash* bölgesinde, kabartma tekniği ile kayalarda yer alan resimler görülmektedir. Bu resimlerden, Türklerin kışın fırtına ve kasırgasından korunmak için Altay bölgesini seçtikleri anlaşılmaktadır. *Elangash* bölgesinde bulunan kaya resimlerinde bugün bile bu bölgede yaşamakta olan “Yak” denilen Orta Asya

bizonlarından yük hayvanı olarak yararlanıldığı ve “çift tekerlekli” arabaların kullanıldığı açıkça görülmektedir.

Bu bölgede bulunan kaya resimlerinden özellikle 1 ve 68 numarayla kayda alınan kaya resimlerinde atın üzerinde, elinde bir bayrak tutan süvarinin Türk olduğu altı çizilerek Okladnikov tarafından ısrarla belirtilmektedir (Okladnikov, 1979: 1 ve 68. levhalar). Atlarıyla dört nala giden iki süvarinin ise, *Hun* atlısı oldukları kayıtlarda yer almaktadır.

Tuva Eli’nde, *Yenisey* ırmağının kaynağına doğru, *Uluğ Khema* (Büyük Nehir) vadisinde birbirinden farklı bölgelerde bulunan kaya resimleri, Türk kültür tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Türk Kamılığı ve Türk Şamanizm’inin Türkler arasında yayılması noktasından ele alındığında, *Uluğ Khema* vadisinde bulunan çarpıcı güzelliğe sahip, bir birinden ilginç “boynuzlu” 70 Şaman maskesinin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. (Devlet, 1976)

M.A. Devlet’in üzerinde çalıştığı kaya resimlerinden kayda geçen özellikle, 4-7, 10-20, ve 68. levhalarda “boynuzlu şaman” figürlerinden sıkça bahsedilmektedir. Bu tutanaklar ve kayıtlar Türk Kültür Tarihi açısından oldukça ilginçtir. Bu maskelere Şaman kültürü açısından yaklaşıldığında, 70 Şaman maskesinin her birinin kendi başına bir bilinmeyen resmi olduğu ortaya çıkmaktadır. Yaptığımız saha araştırmalarından edindiğimiz bilgiye göre, Şaman, ruhlar alemine yaptığı seyahatlerde, oralarda karşılaşabileceği kendi yakınları ve akrabaları tarafından tanınmamak ve onlardan korunmak amacıyla takılmaktadır.

Uluğ Khema vadisindeki *Mugur Sargol* bölgesinde bulunan kayalara çizilmiş bu Şaman maskelerinin yanı sıra, Bronz çağına ait olduğuna inanılan “iki tekerlekli savaş arabaları” çizilmiştir. Türk kültürünün belgeleri açısından önemli olduğu kaydedilen kaya resimlerinden bir grubu da, Yenisey Nehri boyunca uzanan ve *Hakas Elinde* bulunan Oglakhty bölgesinde tespit edilerek kayda alınmıştır. Buradaki kaya resimlerinin M.Ö. 1. bin yıla ait olduğuna inanılıyor. Buradaki kaya resimleri arasında, özellikle, iki atı tek başına zapt etmeğe çalışan bir süvari dikkati çekmektedir. Bu kaya resimleri arasında ayrıca “sığır”ların da resmedildiğini görüyoruz. Buradaki kaya resimleri arasında atların “iskelet” şeklinde çizilmeleri dikkati çekmektedir. (Sher, Paris, 1994)

Şamanizm bazı kaynakların ve kişilerin kasıtlı olarak iddia ettikleri gibi, bir “din” değildir. Kendi başına bir dini inanç olmadığı gibi, herhangi bir “mezhep” veya “tarikat” hiç değildir. Şaman kültürü ve Karalık, inanç ve prensipleri açısından bakıldığında, Orta Asya Türk kültür mirasımızın orta direğidir. Şaman kültürünü bu felsefeyle ve maksatla ele alır incelersek daha az yanlış yapmış oluruz.

Göktanrı inancı vardır. Eğer İslamiyet’ten önce Türklerin sahip oldukları din kastedili-yorsa, Türkler Göktanrı dinine inanıyorlardı. Sözü edilen bu Göktanrı inancı bilimsel olarak herhangi bir önyargıyla hareket edilmeden incelenecek olursa, tek Tanrılı dinlerden önce Orta Asya ve Sibirya Türklerinin inandıkları ve tek Tanrılı dinlere en yakın dinin Göktanrı dini olduğu gerçeği ortaya çıkar.

Türk Şamanizminin Kaynağına Doğru

Bugün Sibiryaya "taygaları" ve buzlarla kaplı tundralarında yaşadığına bizzat şahit olduğum Şaman kültürü, gün yüzü görmemiş karakter ve özellikleriyle Türk'ün henüz keşfedilmemiş tarihi hazinesidir. Bugün yaşanmakta olan Türk kültürünün temelindeki köşe taşlarından biri olan Şaman kültürü çok değişik ve yanlış çarpık metotlarla "incelenmeğe" çalışılmış ve "din" olarak ortaya atılmıştır. Kesinlikle bu doğru değildir ve Şaman kültürünün bir din olarak algılanması ve "Türklerin dinidir" tekerlemesiyle ortaya atılmasında karanlık maksatlar yatmaktadır diye konuya hassasiyetle ve dikkatle yaklaşmakta fayda görüyoruz. Bugün İslam dini içerisinde yaşamakta olan, Şaman Kültürünün ana öğeleri derinliğine ele alınıp incelendiğinde, İslam'a en sadık ve İslam'ı en iyi şekilde yaşayan müminlerin ve içinde namaz kıldığımız ibadethanelerin bile Şaman Kültürü ile ne kadar iç-içe yaşamakta olduğunu görürüz.

Türkler İslamiyet'i kabul etmişlerdir ve sahip oldukları eski Şaman Kültürünü kabullendikleri Müslümanlık içine taşımış ve yaşayıp, yaşatmışlardır. Bugün, İslamiyet'in yapısında ve özünde olmayan birçok Şaman adet ve geleneğini İslamiyet'i sonradan kabul eden Türkler, hala İslamiyet'in yaşatmakladır. Şaman Kültürüne ait bazı inançların İslam dini içerisinde yaşatılmasının sebebi bu olsa gerek.

Türklerin eski dini inançları konusundaki tarihi bilgileri eski Çin kaynaklarından öğrenmekteyiz. Bununla ilgili en eski bilgiler Çinlilerin "Wey-Şu" ve "Sui-Şu" belgelerinde yer almaktadır. Bu iki belgede yer alan bilgiler hem bir biriyle uyumsuz ve hem de kolay anlaşılmaz. (Gumilöv, 1999: 115)

Türklerin dinleri ve eski kültürleriyle ilgili en eski bilgilerin tarihi Çin kaynaklarında gizli olduğunu biliyoruz. Bir birinden farklı olan Çin kaynakları Türk dinini tam olarak izah edemediği için, bugün bu konuda araştırma yapan Türk ve diğer milletlere mensup bilim adamlarını çıkmaza sokmakta ve ister istemez "Çin'in farklı kaynaklarındaki bilgiler birbiriyle tezat teşkil ediyor" şeklinde kayıtların düşülmesine sebep oluyor.

Çin'in eski "Wey-Şu" belgelerine göre, Türkler dini törenlerinde bazı dinsel seremonileri yerine getirirken, Hakan otağının kapısını mutlaka Gün doğan tarafına getirilir. Hakanın otağına girişiyle, Güneşin girişi arasında manevi bir bağ kurulmuş olur.

Devletin başında bulunanların atalarının ruhuna, yine onlara ait olan mağaralarda yılda bir defa kurban kesilir. Bu gelenek aynı inançla bugün de devam etmektedir. Her yıl Mayıs ayının 10-20 günleri arasında halk nehir kenarında toplanır ve Göktanrı'nın ruhuna kurbanlar kesilir.

Sovyetlerin yıkılmasından sonra Sahalar, bu bayramı dini maksatlı kutlamaları her yıl Haziran ayının 21. günü Uluhan Örü (Lena) nehri boyunda toplanarak yerine getirirler. Burada her yıl büyük şenlikler yapılır. Göktanrı'ya kurbanlar kesilir. "Dağlar gibi et yenir ve nehirler gibi bol kırmızlar içilir". Kurbanlar kesilip etler pişirilmeden ve kırmızlar içilmeden önce, Şaman ilk önce "ateş"i doyurur ve ona kesilen kurbanın etinin en yağlı yerinden ve kırmızın en iyisinden sunar. Birbirinden uzak köy ve kasabalarda yaşayan Türk boylarına mensup ve evlenme çağına gelmiş genç kız ve oğlanlar bir birlerini burada görüp beğenme şansını elde ederler. "Isıah" Bayramı, Sibiryaya Türklerinin sosyal

yönünü sergilemesi bakımından ciddi olarak ele alınıp incelenmesi gereken bir olaydır. Türkün özü ve kültür varlığı bu bayramın inceliklerinde gizlidir. Sibirya Türkünü anlamak ve onu keşfetmek için Isıah Bayramının bilinmeyen sırlarını çözmek gerekmektedir.

Akdeniz sahilleriyle Çin'in Sarı denizi arasındaki uzun yolu defalarca kat eden Türk soylu kervancılar bu uzun yolculuklarında çok değişik kültürler ve inançlarla karşılaşmış ve tanışma fırsatını elde etmişlerdir. Onlar, develerine yükledikleri denklede ipek ve değerli mallar taşıdılar ama, bunun yanında birbirinden değişik fikir ve güzel sözleri değişik kültürlerin ürünlerini de bir yerden alıp başka bir iklime zihinlerinde ve beyinlerinde taşıdılar. İnsanlar bir yerden başka bir yere fiziki olarak göç ettiklerinde mensup oldukları millete ait ulusal kültür varlıklarını da kendileriyle beraber götürürler.

"İşığı mukaddes bilme" inancı Saha Türkleri arasında yaygın olarak yaşamaktadır. Sibirya'ya 2001 yılının Mart ayında yaptığımız saha araştırması sırasında, başkent Yakutsk yakınlarında Ivan Gabışev-II nin mezarına giderken merhumun dul eşi bayan Dr. Gabışeva'nın Kangalas civarında Uluhan Örü (Lena) Nehrinin donmuş suları üzerinde yağda kızartılmış pişileri (Alaacı) bir "Güneş" şeklinde karın üzerine dizip sonra "Nuo" ya dua etmesi ondan yardım dilemesinin sebebi budur. Buradaki "Nuo" hepimizin gözle görebileceğimiz "Gökyüzü" demektir ve hiçbir açıklamaya gerek kalmadan "en ulu" manasının karşılığıdır. Bu eski Türk İnançlarında "Göktengri" demektir. Alemlerin yaratıcısı "Nelata-Nuo" Türklerde "Göklerin Ruhü" manasında kabul görmektedir.

Göklerin ruhuna yani "Nelata-Nuo"ya yakarma bazı değişikliklere maruz kalmıştır. Fakat bu inanış 1900 lü yılların başına kadar bozulmadan kalabilmiştir. Göklerin Ruhü, Farsçada "Huda", Orta Asya Türkleri arasında "Kuday" Amerika Yerlileri arsında "Great Spirit-Ulu Ruh" adını almıştır. Ululuk sıfatı olan bu ruh, Saha Şaman kültüründeki Ülgen ruhlarıyla aynı ululuktur. Bu yoldaki açıklamaya A.V. Anohin ve Gumilöv'de de rastlamaktayız.

L.N. Gumilöv, "Hazar Çevresinde Bin Yıl" adlı eserinde, Saha Türklerinin Milattan önce VI. yüzyılda Sibirya'nın soğuk tundralarından, Aral Gölü ve Hazar Denizi kıyılarına kadar indiklerini yazıyor. Sözü edilen bölgelere kadar inen Saha Türklerinin "Massagetler" adıyla buralara ün saldıklarını kaydediyor. (Gumilöv, 2000; 282)

K.V. Trever, Sahaların Aral ve Hazar Denizi kıyılarını indigini doğrulayan çalışmasında bunların "Büyük Saha Ordası" olabileceği ihtimali üzerinde duruyor. Bu bölgeye kadar inen Sahaların asıl ana gövdenin bir kolu olduğuna dikkati çeken K.V. Trever, onların (Mas-Saha-t-ta : Büyük Saha Ordası) olduğunu ve Massagetler adıyla bilindiğini yazıyor. (K.V. Trever, Istoria Uzbekistana, 1/46)

Sahalarla ilgili eski tarihi kayıtlara tarihçi Strabon'un eserlerinde de rastlıyoruz. Stra-bon, "Coğrafya" adlı eserinde, "...Tarihçiler yaptıkları araştırmalara sonucunda bu kabile hakkında doğru ve hakkani bilgi vermemişlerdir," diyor. (Strabon, 1964: 480)

Türk Şamanizminin Kaynağına Doğru

Gumilöv de Sahalarla ilgili kayıtlarında onların Hazar Denizi kıyılarına kadar inerek İran ve Kırım'a kadar yayıldıklarını belirtiyor. "M.Ö. VIII. yüzyılda Karadeniz kıyılarına yayılan İskitler (Sahalar) yerli Kimmerler'i kovarak, ziraatçı orman-step kabilelerini itaat altına alıp, burada 500 yıl hayat sürdürdüler. Hellas (Yunanistan) ile ticaretlerini geliştirdiler. Büyük sanat serleri ve orijinal kültür varlığını meydana getirdiler. Fakat M.Ö.I.Yüzyılda İs-kitler(Sahalar)e karşı soykırımına girişen Sarmatlar'ın kurbanı oldular. Burada şu sonuca varabiliriz, tekamül dışardan gelen bir darbeye parçalanmıştır." (Gumilöv, 2000: 44}

Sahaların Karadeniz kıyılarında büyük bir katliama maruz kaldıklarını defalarca tekrarlayan Gumilöv bu katliamın tarihin derinliklerinde kalmış vahşi yüzünü su yüzüne çıkarmakta ısrar etmiştir.

"...Göçebe Sarmatlar. İskit (Saha) sınırından içeri dalarak kimi buldularsa öldürdüler. Bu bir fetih hareketi değil, bir imha hareketiydi ve böyle bir vahşete isim bulmak zordu. İskitler (Sahalar) ve tebaaları zar-zor Kırım'a ve ülkenin diğer uçlarına kaçabildiler. (Gumilöv, 2000: 77)

Buradan anladığımıza göre, Karadeniz sahillerinde yaşamakta olan Sahalar, katliamdan kurtulmak maksadıyla Kırım bölgesine çekilmişlerdir.

Sahaların, Aral Gölü. Hazar Denizi sahilleri ve Karadeniz kıyılarından Pers toprakları-na inerek, orada Saha hükümdarı Arşak tarafından kurulan Arşaklar devletinin varlığını uzun müddet sürdürdüğüne şahit oluyoruz. "...MÖ. III. Yüzyılın aynı döneminde Sarmatlar'ın akrabaları Parfiyanlar, Saha (İskit) hükümdarı Arşak'ın kumandası altında İran'dan Makedonyahları kovarak, Büyük İskender'in kurduğu Midya-Pers Monarşizminin yerine güçlü bir devlet kurdular. Böylece Bozkırda yeni bir devir başladı." (Gumilöv, 2000:77)

"...Perslerin nazarında Arşaklar Turanlıydı, yabancı ve istilacıydı. Neticede, hanedan azalarının zayıflığı, kanunların bozulması, aralarında Parfiyanlar'dan türeyen kitlelerin de yer aldığı halkın başarısına zemin hazırladı..." (Gumilöv, 2000: 78)

Gumilöv Sahalar hakkında derin bilgiler vermekle, büyük bir noksanlığı doldurmuş, yolumuzu aydınlatmış, önümüzü görmemizi sağlamıştır. "...M.Ö 161 de, Yueçiler, Kaşkar'ı Sahalardan aldılar ve yine MÖ 127 ve 123 te Parfiyanlar Saha saldırılarını durdurdular ve Milattan önce 114 te onları Merv vadisinden Doğu İran'a sürdüler. Milattan önce 58 de Sahalar Hindistan hükümdarı Vikramidit'i mağlup ettiler. Sahaların desteği sayesinde, Fraat Parfiya tahtına oturdu." (Gumilöv, 2000: 111)

Sahaların Anadolu'ya da indikleri bu topraklarda uzun müddet yaşadıkları tarihçileri/ tarafından bilinmekte ve tarihi kayıtlarınız arasında ver almaktadır. Saha ve İskitler bugün başta İranlılar olmak üzere herkes sahip çıkmaktadır. En büyük hakem zamanın kendisidir.

Dünyanın en büyük kültür hazinelerinden biri ve Türk'ün milli kültürünün orta direği veya Sahaların diliyle dersek, "Serge"si diyebileceğimiz Şaman Kültürüne, eğitim sistemimiz içinde yer vermekten çekinmemiz ve özellikle Üniversitelerimizde Şamanizm araştırmalarına kayıtsız kalmamız ve akademik bir disiplin içerisinde ele alıp incelemekten korkmamız, doğrudan doğruya akademik bir cinayettir.

Bugün, Hunların torunları olduklarını inkar etmiş olsalar bile, Macarlar, Üniversitelerinin bünyesinde Şamanizm'i Araştırma Enstitüleri kurmuş ve başına da bu konuda doktora yapmış, bu gerçeklere Sovyet zamanında inandığı için hücrelerde hapis edilen, Sovyetler yıkıldıktan sonra serbest bırakılan aziz bir dostumu getirmişlerdir.

Orta Asya sınırlarını da aşan çok geniş bir coğrafya üzerinde yaşayan Türklerin oluşturduğu Türk Dünyası çeşitli devirlerde çeşitli dinlere girip çıkmış, fakat sonunda çoğunluk olarak İslam'da karar kılıp kalmıştır. Dünyanın başına bela ve aynı zamanda 600 yıl "efendi" olan Türkler, neden İslam'da karar kıldılar? Bugün bu suale kesin olarak bir cevap veremiyoruz.

Atatürk, zamanında bu konuya çok önemle eğilmiş ve Şaman Kültürünün araştırılması için Başkurdistan Türklerinden Abdulkadir İnan (1889-1976), Bolşevik Devriminden sonra Başkurt Türk Cumhuriyetinin bağımsızlık mücadelesi başarısızlığa uğrayınca, 1925te Türkiye'ye getirilmiştir.

O vakitler Atatürk sağdır ve genç Türkiye Cumhuriyetini imar etmekle ve teşkilatlarını kurmakla meşguldür. İnan, 1925 te Türkiyat Enstitüsüne asistan olarak alınır ve 1935 te Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesine profesör olur. Şaman Kültürü onun zamanında araştırmaya başlanır. 1954 le *Tarihle ve Bugün Şamanizm* adlı eserini yazar. Sonra, 1975 yılında *Eski Türk Dini Tarihi* okuyucularıyla buluşur. Bize. Türk Kültürümüzün Şaman Kültürü içindeki zenginliklerini aktarır ve derin bilgiler verir.

Şaman Kültürünün zenginliği sadece bugün değil, Kaşkarlı Mahmut zamanında da dikkati çekmiş ve derin İslami inanç ve duygularına rağmen, Kaşkarlı Mahmut, Divanü Lügat-it Türk'de Şaman Kültüründe çokça geçen kelimelere de yer vermekten kaçınmamıştır.

Şaman Kültüründe yer alan kelimelerin Kaşkarlı Mahmut'un dev eserinde yer alması, bu konunun mutlaka derinliğine incelenmesi ve mutlaka Saha Sire'de saha araştırması yapılması gerektiğine en büyük delildir, mutlaka saha araştırması yapılmalı, Türkiye Türkü ulusal kültür varlıklarına Göktürk Kitabeleri gibi sahip çıkmalıdır.

Saha Yerinde takvimler 28 Mart 2001 tarihini gösteriyor... Sadece adını duyduğum ve hakkında bir çok kitaplar okuduğum Saha Sire'nin "yüreğine" doğru bilim adamlarıyla birlikte yola çıktık. Her şeyi yine, Prof. Dr. Boris Popov hazırlamıştı. Arazinin şartlarına uygun güzel ve oldukça lüks bir minibüsle yola çıktık.

Yol boyu , şimdi rahmetli olan, Akademik Prof. Dr. Vladimir Larionov devamlı olarak bize engin bilgisiyle, vatanını ve milletini, bu arada sahip oldukları kültür hazinelerinin ne kadar zengin olduğunu anlatıyor. Sahaların atalarının nereden gelip buraya yerleştiğini anlatıyor.

Başkent Yakutsk'tan Prof. Larionov, Kazan Tatarlarından Prof. Dr. Talgaî S. Yusupov, Novosi-birsk'teki Rus Bilimler Akademisinden Termofizik Enstitüsünün Başkanı Prof Dr. Anatoly P. Burdukov, Moskova'da yeni kurulan Uluslar arası Yakut Üniversitesinin Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Mihail Vasiliyev, beni evinde misafir eden ev sahibim değerli dost Prof. Dr. Boris Popov, Kangalas Valisi G.M. Artemyev ve genç, dinamik, İngilizce ve Ja-

Türk Şamanizminin Kaynağına Doğru

ponca'da dahil dört dil bilen tercümanımız Üniversite'de araştırma görevlisi Andrei T. Nazarov, hep beraber benim hayallerimi gerçekleştirmeye, hakiki bir Türk Şamanını yaşadığı tabii ortamında, onların tabiri ile "Balagan" (Otağ)ında görmek için Kangalas vilayetine bağlı Loomtuka Köyüne herkesin hürmet ettiği Şaman Vasiliy Nikiforov'u ziyarete gidiyoruz.

Loomtuka Köyüne vardığımda, kendimi zaman tüneli içinde 1500 yıl geriye kaymış gibi hissettim. Ne diyeceğimi şaşırđım. Etrafıma bakındım. Kendi kendime "Acaba beni Kars'a mı getirdiler?" diye mırıldanmağa başladım. Etrafımda ot "taya"ları, toprak damlı evler, tezek "kalakları", at kızakları, otu tayadan kesmek için kullanılan "keski", dirgen, yaba, tırmık, evin etrafına çekilen hasar, eve girmek için yapılmış "tırhiç" kapı, bacada eriyen kar suyunun akması için yine ağaçtan yapılmış "lüllük", eriyen kar suyunu biriktirmek için altına koyulmuş ağaç "borçka"... Bunların hepsine bir de köyün güleç yüzlü cana yakın insanlarını görünce, insanın Türkiye'den 14 000 km uzaklıkta bir Türk diyarında olduğuna inanası gelmiyor. "Bu bizde de var.." demek yerine, "Biz buralardan giderken, bunu da beraberimizde buralardan götürmüşüz" dememiz daha doğru olur diye düşündüm ve konuşmalarında hep; "Bunu da beraberimizde götürmüşüz," şeklinde cümlelerimi dikkatle kurmağa çalıştım. Ben bunların burada hala canlı olarak yaşamakta olduğuna sevinirken, Loomtuka yerlileri ve beraber gittiğimiz değerli dostlarımız ise benim bu kadar alet ve edevatın adını ve neye yaradığını bilmeme seviniyor ve heyecanlanıyordu. Kendimi, yeni bir şeyi keşfetmenin gururuyla "Türk bu, Sibiryaya Taygalarında da olsa, Kars'ın yaylalarında da olsa aynı... El bir, Dil bir, Bel bir..." diye düşünmekten alamadım. Mart ayı olmasına rağmen yerli halkın hayretle karşıladığı pınl-pınl bir gün. Bahar gibi. Şaman Nikiforov'un evinin kapısındaız. Ne olur, ne olmaz diye yine de tedbir olarak kulağıma "Hürmette kusur etmeyelim" diye fısıldıyorlar.

Şaman Nikiforov'un evi, Sibiryaya Taygalarındaki böylesine bir köyde, görebileceğiniz ağaçla yapılmış en güzel "tomruk" evlerinden biri. Sarıkamış ve Kars'taki evler gibi, bir "dalan"la eve giriyorsunuz. Burası, rüzgarı ve şiddetli soğuşu kırmak ve evin oturma odasının kirlenmesini önlemek için alınmış tedbir olarak düşünölmüş. Ayakkabılarımızı çıkardık. Ellerimizi yıkadık ve yine açılmış bizi bekleyen sofranın başına oturduk.

Duvarı büyükçe bir ayı postu, onun üzerinde biraz yukarıda duvara yerleştirilmiş bir geyik boynuzu ve onun altına asılmış "Şaman Davulu". Şaman davulunun köşelerini sayıyorum... Tam "dokuz" tırlı(çıkıntı). Bu Şaman Nikiforov'un Şamanlık mertebesini gösteriyor ki, "Dokuz" tırlı davulu en yüksek mertebeye ermiş Şamanlar kullanır.

Şaman Vasiliy Nikiforov'un neden bu kadar saygıyla anıldığını, bize "Hoş Geldiniz" demek için odalarından çıkan 13 tane küçük çocuğu görünce daha iyi anladım. Şaman Ni-kiforov, rüyasında gördüğü bir olayı gerçekleştirmiş ve Rusya'nın çeşitli Cumhuriyet ve topluluklarından, savaş ve çeşitli olayların sonunda tamamen kimsesiz ve yetim kalmış çocuklardan 13 tanesini nüfusuna geçirerek onları evlat edinmiş. Yaşları 3 ile 18 arasında. Bir tanesini evlendirmiş ve bir tane de torunu var. Bu çocukları seçerken kesinlikle din, dil ve ırk ayırımı

yapmamış., içlerinde bir tane de Çeçen yetimi vardı. "Ben de bu çocuklara şekerleme almanız için küçük bir yardımda bulunabilir miyim?" diye sordum. Şaman Nikiforov'la göz-göze geldik. Yüreğimin içinden geçenleri okumakta olduğunu hissettim..."Olur! Gönlünüzden ne kopuyorsa Valimiz Artemyev'e veriniz... O bana yetiştirir;" diye gürlledi. Valiyle yan yana oturuyorduk. Kimse görmeden, onun avucuna masanın altından gönlümden kopan neyse onu sıkıştırdım. Vali gözlerime baktı. Yavaşça elindeki cebine götürdü. İkimizin de gözleri dolmuştu.

Yemekteki kısa sohbetten sonra Şaman Nikiforov'un özel "Balağan"ına (Otağ) gittik. Balağan, küçük otağ manasında kullanılıyor ve dışarıya açılan sadece küçük bir kapısı var ve penceresi yok. İçerisi çok sade ve temiz. Yerde sergi yok. Tamamen toprak. Sağ tarafta büyükçe bir ateşlik, ocak var. İçeride sadece tomrukların içeride kalan kısmı görünüyor. Dışarıdan kalın samanla karıştırılmış çamurla kuvvetlice sıvanmış.

Şaman Nikiforov, gereken izahatı verdikten sonra bizim hepimize hitaben sorumuz olup olmadığını sordu. Beni buraya getirme zahmetine katlanan dostlarımın hepsi fen bilimleriyle uğraşan kişilerdi. Hepsi "Haydi Ahmet Ali...Meydan senin... Sor sorularını bakalım," der gibi bana baktılar. Yıllardır beynimi meşgul eden sorularım vardı. Bazılarına hiç olmazsa burada cevap alayım düşüncesinden yola çıkarak Şaman'ın tam gözlerinin İçine baktım ve birkaç sorum olduğunu, istemezse cevap vermek mecburiyetinde olmadığını söyledim.

Bu arada, Şaman Nikiforov'un çok ilginç bir özelliğini keşfettim; eğer siz tebessüm ediyorsanız, o da size bağlı olarak tebessüm ederek konuşuyor. Eğer suratınızda gergin bir ifade varsa, onun da suratındaki ifade geriliyor. Yani, kendi yüz ifadenizi onun yüzünde görmemiz kesinlikle mümkün. Sizin yüz ifadenize göre, onun yüzü şekilden şekle giriyor. Bana sorularımı memnuniyet ve samimiyetle cevaplandıracağını belirtince rahatladım.

Söze, en önemli unsur olan Şaman Davulundan başladım ve:

- Kaçınıcı mertebedesiniz?, diye sordum.
- Dokuz! Dedi.
- Hiç "yukarı" veya "aşağı" dünyaya seyahat ettiniz mi?
- Hayır! Henüz oralara seyahate çıkmadım.
- Neden? Yoksa korkuyor musunuz?
- Hayır korkmuyorum.
- Korkmuyorsanız, neden seyahate çıkmıyorsunuz?
- Henüz "yukarı" ve "aşağı"ya gitmek için hazır değilim.
- Yoksa, size "davul" çalıp yol gösteren rehber yardımcı mı bulamadınız?
- Hayır, mesele "yardımcı" bulup bulmama meselesi değil.
- Mahsuru yoksa asıl sebebi sorabilir miyim?
- "Aşağı" ve Yukarı" dünyaya seyahat edebilmem için önce "ölüp" sonra tekrar "dirilmem" gerekiyor. Bu safhayı henüz yaşamadım. Hamım pişmedim. Şimdilik "Orta Dünya" işlerine bakıyorum, dedi.

Türk Şamanizminin Kaynağına Doğru

Bu kısım ile ilgili cevabımı aldım. Evinde duvara asılı davulunun kenarındaki çıkıntıları doğru saymış olmama sevindim. Demek ki “tirlen” dokuzdu ve o dokuzuncu mertebede olan en yüksek yere erişmişti. “Ölup” tekrar”dirilmemiş”ti. Demek ki zamanı henüz gelmemiş. “Hamım, pişmedim,” demesinin sebebi bu olsa gerek, ölup dirilen ve hatta “kemiklerinden ayrılan” tekrar birleşen Şamanların olduğunu okudum. Ama henüz benim böyle biri ile tanışma şansım olmadı. Sorularımı sormaya tekrar başladım:

- Hiç mistik rüya gördünüz mü?
- Evet, gördüm.
- Hangi ruhlar size yardım etti?
- Ayıların ruhları.
- Sizin yaşadığınız bu bölgede kuvvetli ve üstünlük kurmuş olan ruhlar var mı?
- Evet, var.
- Hangi ruhlar daha üstün, Bozkurtlar mı, Geyikler mi, Kartallar mı, yoksa Ayılar mı?
- Bizim bu bölgede ayıların ruhu daha güçlü.
- Bize gördüğünüz mistik rüyanızı anlatır mısınız?
- Anlatayım... Rüyamda bana doğru topallayarak gelen bir ayı gördüm. Bana doğru geldi, elini bana doğru uzattı ve beraberce “tayga”nın derinliklerine doğru yürüdük. Her şeyi, pırl pırl, dup-duru, içtiğim su kadar temiz ve berrak bir şekilde gördüm. Sonra beni geri getirip evimizin önüne bıraktı. Uyandığımda, gece yarısıydı. Yatağımdan dışarıdaydım ve yatak kıyafetimle evin kapısının önündeydim. Evin kapısı içerden kilitliydi.

Şaman Nikiforov sohbetine bu noktadan sonra devam etmek istemedi. Etrafına bakındı ve konuşmasını tamamladı. Sonra bana dönerek, “İstersen seninle Şamanca konuşalım, ne dersin?” diye sordu. “Olur, neden olmasın. Bundan büyük şeref duyarım”, dedim.

Balağan’da olan diğer misafirleri dışarı çıkardı. İçerde sadece tercümanımız Andrei Nazarov kaldı. Ocağa birkaç tane odun daha attı. Çam çırısı hemen alıştı ve alevler çıtırtıyla yükselmeye başladı. Odayı mistik bir hava sardı. Balağan’ın içini tamamen odadan yayılan ışık kapladı. Ocağın önüne bir kabın içinde “pişi (Alaacı) ve üç küçük deste ak atın yelesinden kesilmiş at kılı koydu. Kendi sırtını ateşte iyice ısıttı ve sonra üzeri çeşitli sembollerden oluşan metal parçalarıyla kaplı abasını giydi. Tahminen 20 kg ağırlığında olan bu özel abayı dikkatle giydi. Benim ona yaklaşmama ve dokunmama kesinlikle izin vermedi. Buna kadınlar da yaklaşamaz ve dokunamaz. Abasının önünü düğme yerine dikilmiş karşılıklı sicimlerle ilikleyip, kapattı.

Ateşin önüne yerleşti. Ateşe tabağın içindeki “pişi”leri ve at yelesinden kesilmiş “ak kılları” atarak, “ateşi besledi”. Bu arada ben, onun arkasında yüzüm ateşe dönük olarak bir taburenin üzerinde oturarak sessizce Şamanın yaptıklarını izliyor ve yaptıklarını sırasıyla izlemeğe çalışıyordum.

Sonra, aniden yüksek sesle Saha Türkçesiyle “ateşle konuşma”ya başladı:

- HUUUUUUUU... EEEEEAAAHHHHH.....HEEEHHHHHAaaaa....
- *Aal uotum iççite...* “Ey Al Ateşin ruhu...”
- *Bırca bıtağ Xatan temeriye...* “Ak sakallı Xatan Temeriye”
- *Aan Uxxan ehkekeem...* “Atam Aan Uxxan” (Orhan; Ateş Ruhunun adı)
- *Sinim doydum iççide...* “Ana doğma vatanımın ruhu...”
- *Ulu caan öbügelerim tınara...* “Hürmetli Ulu Soyumun ruhları...”
- *Agam tına, ebelerim, ebelerim tınara...* “Atalarımın ruhları, dedelerimin, ninelerimin ruhları...”
- *Köstübet külümeex kömölöböççülerim...* “Göze görünmeyen yıldırım güçlü yardımcılarım...”
- *Üöderim, süürükterim...* “Akar su gibi soyum, sopum...”
- *Köüskeeççilerim, aranaççılaaççılarım, kömölöböççülerim...* Kurtarıcılarım, koruyucularım, yardımcılarım...”
- *Abaabularım...* “Ey cinlerim...”
- *Üs sırdık uluu küüstex aann'al ayıl kömölököççülerim...* “Üç parlak ulu büyük ve güçlü melek ruhlu yardımcılarım...”
- *Çugas çugas buolun...* “Bana doğru yaklaşın...”
- *Bu min balağanım ibiger...* “Benim bu balağanımın içinde”
- *Girip oturun...* “Girip oturun...”
- *Kırcagas omuk kibitger kömölöbügün, ıraastıgın, arçılğın, kömüslüügün, alğazgın...* “Tarihi milletin temsilcisine beraberce yardım edelim, temizleyelim, kutsayalım, koruyalım ve dua edelim...”
- *Suolun tördün çöllörüüügün...* “Eğilmiş yolunu doğrultalım...”
- *Aaartıkların arıyagın...* “Ona doğru yolun kapısını açalım...”
- *Mebeleyin moholun ıraastıgın...* “Yolundaki engelleri ve zorlukları kaldıralım...”
- *Üs sılnan buoluoxtaax kubagan bıbını tuoratağın...* “Üç yıl sonra başına gelecek belayı defedelim...”
- *Kubagan tüülin barıtın ıraastıgın...* “Görmekte olduğu kötü düşlerin tamamından onu kurtaralım...”
- *Doruabuyatın könnörüügün...* “Onun sağlık ve sıhhatini düzeltelim...”
- *Kırcar saabıgar etenne olorum onoruğun....* “Yaşlılığında hiçbir sıkıntı geçirmeden yaşamasını sağlayalım...”
- *Bu min balağanım ibiger küren olorum eder kibini innikitintüstüügün, alğbın etiegin, ömüskelitüberiegin...* “Bu benim balağanımın içinde oturan kişinin geleceğini parlak kılalım. Onu dileğine erdirelim. Ona Yukarı Dünyanın koruyucu ruhlarını indirelim...”
- *Kördöbübün... Kördöbübün... Kördöbübün.* “Sizlere yalvarıyorum...Sizlere yalvarıyorum...Sizlere yalvarıyorum...”
- *Aal uotum nönnüö abattagım buollunç Küöx uotum nönnüö kündüleetegim buollun. Arulaax-sıalaax alaacınan ayax tuttagım buollun...* “Al ateşim vasıtasıyla, Gök

Türk Şamanizminin Kaynağına Doğru

ateşin vasıtasıyla size ikramda bulunuyor, size tereyağında pişmiş pişi (Alaacı) sunuyorum...”

- *Sieri kehemmin, sıt smar tabaaardagım buollun.* “Sizi rahatsız ettim. Üstelik etrafa koku yayarak sizin keyfinizi kaçırdım. “
- *Kömüskel kömö kördöstögüm buollun...* “Bana yardım etmenizi sizdenrica ediyorum...”
- *Huuuuubbbbbb...*

Ateşe doğru eğilerek içindeki havayı ateşe doğru kuvvetlice üfledi. Sonra davulunu eline alarak “Huuuwwww...” diye bir ses çıkararak davul çalıp kendi etrafında dönmeğe başladı:

- *Tuox baar xara caydargın, tuox baar ogustarbukkın, möltöübükkün, con kubagan sanaatın barıtın eyığitten, mebeyğin moholğun barıtın irastubın, irastubın, irastubın...* Size kötü ruhların yaptığı kötülüklerin, onlardan yediğiniz kötü darbeleri, zayıf düşüğünüz anlarınızı, kötü insanların size karşı olan kötü düşüncelerini, içine düşüğünüz sıkıntılarınızı ve önünüze çıkarılan engellerin tamamını bu üflemeyle ortadan yok edip kaldırıyorum... Temizliyorum... Temizliyorum...Temizliyorum. “

Yukardan aşağıya oturduğum yerde beni boydan boya üç defa üfledi. Başımın tam ortasından öptü. Saçımın o kısmı tamamen döküldüğü için dudaklarının temasını bedenimde hissettim. Sanki, onun öptüğü yere bir buz parçasıyla temas edilmiş gibi kesinlikle serinlik hissettim. Başımın ortasından öptüğü yere elindeki davulu çalmakta olduğu tokmağını koydu ve şu sözlerle ayinine devam etti:

- *Min bu olurur kibini kömüsküübün, kömüsküübün, bierbeppin...* *Huuuuuuuuuu...* “Ben burada oturan bu kişiyi sıkıntılarından kurtarıyorum, onu sıkıntılarından kurtarıyorum... Onu size vermiyorum... Vermiyorum işte...” *Huuuuuuuuuu...*

Sonra ateşin başına giderek, içindeki bütün havayı ögürürcesine olanca kuvvetiyle ateşe doğru üfledi. Kesinlikle tükürmedi. Sadece üfledi. Davuluna kuvvetlice üç defa vurdu. Ardından şu sözleri söyledi:

- *Kibi xara buol, kibi süöbü tördö buol. Col sorgu argıstan, üörüü-kötüü kötöllön, uygu-bryan oloxton, ütüü cobun ürdük üleni bul, ogolorgun öydösüüyös, kergennineen eyelex, kırıcar saabın colox buollun, iyeleex buollun, üörüüleex buollun, kömükellex buollun...* *Dom!...Dom!...Dom!...* “Sıkıntılarında kurtulmuş biri olarak yaşa, senden sonra soyun türesin, mutluluk ve sevgi her zaman seninle olsun, sevgi ve neşeyle dolu olarak yaşa, hayatın huzur dolsun, en yüksek makamlara erişmek nasibin olsun, çocuklarıyla birlikte ol, onlara sevgi ile yaklaş ve destek ol, hanımınla mutlu yaşa. Bundan sonra hep mutlu ol. Nice yıllara neşe ile var. Bunlar hep senin olsun. Çünkü artık senin de koruyucuların var... Amin!...Amin!...Amin!.

Saha Şamanı Vasiliy Nikiforov’un “balağan”ından ayrılıp başkent Yakutsk’a doğru yola koyulduğumuzda kendimi çok huzurlu ve sıkıntılardan kurtulmuş hissettim.

Sahalar, kökü Türk tarihine dayanan kültürleriyle sessizce talihin yüzlerine güleceği günü beklemektedirler. Bir gün mutlaka Saha Türklerinin tarihini doğru olarak yazacak tarihçi ve etnograflar onlara tarihi itibarını geri verecekler. Saha Türklerinin öğrenilmesi ve anlaşılmasıyla Saha Sire yerindeki buz gibi sessizlik bozulmuş olacaktır. Dünya, gerçek Saha Tarihiyle tanışmış olacaktır.

Kaynaklar

- Anna Leena Siikala – Mihaly Hoppal, Studies on Shamanism, Budapest, 1992
Mircea Eliade, Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy, New York, 1964
A.P. Okladnikov, Neoliti i bronzovyi vek Pribaikala, Vol: III, Moskva, 1955
....., Petrogrify Angary, Leningrad, 1966
....., Petroglify Baykala-pamyatniki drevney kultury naradov Sibirii, Novosibirks, 1974
....., Petrogrify doliny reki Elangash, Novosibirks, 1979
M. A. Devlet, Petrorify Ulug-Khema, Moscow, 1976
J. Sher, - N. Blednova, Reportorie de Petroglyphs Asie Centrale, Paris, 1994
L.N. Gumilöv, Eski Türkler, İstanbul, 1999
....., Hazar Çevresinde Bin Yıl, İstanbul, 2000
K.V. Trever, Istoria Uzbekistana, 1/46.
Strabon, Coğrafya XI. Kitap, VI. Bölüm, 1964